

Txillardegia

Idazlea

Jakintsu bat hil da

■ Jakintsu apartak eman ditu Katalunian betidanik. Raimon Lull izan daiteke errokadako lehenengoa, XIII. mendean. Joan Coromines, berriz, azkenea; irakurleak dakikenez, joan den astean zendua.

Nola bil bi foliotara katalan harrigarri honen lan esker-ga? Nekez, benetan.

Joan den azaroan, Vigoko Unibertsitatean bildutako V. Kongreso *Galaico-Portugues*-ean parte hartzeko ohorea izan nuen. Aurtengo Biltzarre hori Corominesen ohoretan ospatu da. Baina jakintsu katalana ezin bertara azaldu; eta ez genuen beraren hitza aditzeko aukera izan.

1995eko ekainaren 30ean, Bilbon, Euskaltzaindiak ere *Ohorezko euskaltzain* izendatzen, LLeidako Xavier Terrado irakaslea etorri zen Agiri hura jasotzera. 1905ean Bartzelonan jaioa, makal zebilen Coromines aspaldisko honetan; eta bere 91 urteetan hil da.

Bi hizlarik egin zuten Biltzarrean Corominesen irudiaren oroitzapena. Galaiko-portugesaren alorrean jakintsu katalanak egindako ekarpenaz, Rio de Janeiroko Unibertsitateko irakaslea den Evanildo Bechara erromanista xarmanita mintzatu zen. Eta azaroaren 14an, Ierro hauek idazten dituen honak azaldu zuen laburki, Corominesek euskararen ezagutzan (hedaduraz eta egituraz) egindako ekarpen harrigarria.

Beste garai bateko gizona iruditza zait beti Coromines. Aran haraneko hizkeraz Madrielen defendatu zuen Doktorego Tesia, 1931n irakurri zuen! Eta katalan abertzale sutsua izanik, Macià-rekiko loturak izan ote zituen salakuntzaz, gaztetandik hasi zen espainiar agintarekin oso gaizki moldatzen.

Urte pilo egin zuen deserrian. Eta zenbait urtez Chicagoko Unibertsitatean egindako irakatsi-lanari esker lortu zuen bizimodua. Mitxelena-rekin izan zuen harreman luzea. Zenbait iker-bidaia elkarrekin egin zuten Ahuñemendi aldera. Baina, euskaldunetz gain, galiziar abertzaleak maite zituen oso bereziki; eta bere *idiolo literario*-tzat zeukan Castelaio famatua.

Valencia-ko laguntzaile nagusi zeukan Pitarch soziolinguistak Vigon bertan esan zidanez, bi infarto izan ondoren ere, 10 orduz, are 14 orduz, egunean lanegin zuten Corominesek hil arte. Zeharo konkortuta zegoen (Mitxelena azkeneko urteetan egon zen bezalaxe); bizi osoa paperen eta liburuaren artean pasa baitzuen.

Baina sinetsi ezinezko erudizio-maila lorturik ere, militante gartsu egon zen hil arte. Eta *mundiatar* arrakastetik erabat hoiz eta uzkur.

Gure Amurizak egun hauetantxe gogorazi duenez, 1973an Antonio Tovar-ek Espainiako Akademiaren hartzea proposatu zionean, Corominesek uko egin zion eskaintzari; Katalunian Espainiak okupatuta zegoelako.

Coromines jakintsu zehatza zen, esana dudanez. Baina ausarta ere bai bere iritzietan. Galizia-ko hizkuntz arazo pozoiindua ongi ezaguturik ere, argi eta garbi agertu zen

lusisten alde 1976z geroztik. Galiziar abertzalerik gehienak (BNG barne) hizkuntzaren arazo honetan errejionalista izuti agertzen direlarik ere, Corominesek Portugalera begiratzea proposatu zien garbiki (honetan ere Castelaoren bidetik). Eta Ortografiaren mailan batez ere, *lusistekin* egin zuen bat.

Baina geurera itzuliz, eta Koldo Mitxelena hitzez esateko: *la aportación de Coromines es decisiva*. Batez ere euskararen *Kondaira*-ri eta *Egitura* zaharrari dagokienez. Corominesek ez baitzuen arazoa erantzun laino nahasitan uzten: *el vasco oriental* aipatzen zuen, eta Ahuñemendi erdialdeko *euskalkiak*.

Osca-ko Debeku famatua ezagutu genuenez geroztik (Osca-ko Azokan debekatu baitzuten 1349an *basquenz*-ez hitzegitea), Aragoi Garalan eta LLeidako mendialdean euskara oso berandu arte mintzatu izan dela bagenekien. Ez ziren honen alde bertako Toponimia edo Antroponimia (are folklorea ere) bakarrik mintzo!

Baina *Espainia osoan* euskara mintzatu izana zela, eta *iberisten* gehiegikeriez ok eginda, jendea uzkur agertzen zen gure artean. Mitxelena beraren zuhurtzia harrigarria, horretan funtsatzen da... Txatxukeria franko joan den mendean.

Corominesek ez zuen uste, adibidez, Euskal Herria inoiz Mediterraneo-raino iritsi denik. Muga zehatza eman du Corominesek behin eta berriz (Bosch Gimpera antropologoarekin bat eginda): Col de la Perche delakoan dago muga, Llívia espainiar *enclave*-aren inguruan. Andorratik harat, bai, baina hortxe.

Hori bakarrik ez. Aragoi erditsuan erdararen mutur bat aurkiturik, Pallars-Aran mendialdean *euskal uharie* bat egon zela uste zuen Corominesek, Nafarroako lurraldetik etenda.

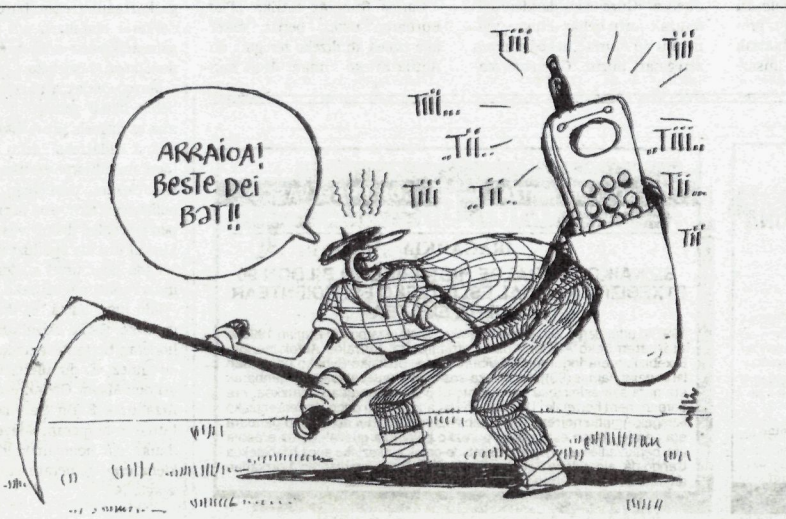
Ekdialdeko euskalki horiek piskanaka ezagutuko ditugula sinetsita, oinarri harrigarriak ipini dizkigu Ahuñemendiko Toponimiaren ikerketa zehatzaren bidez. Aran bera (*uall en dialecto aranés*, irakurtzen dugu Turismo-rako Gida-liburuetan...), haran luzea da, izan.

Ribagorza-ko Monastegirik famatua. Obarra, *Ubarra* zen Erdi-Aroan (Ekdialde eta Hegoaldeko *ibar*-en kidea). Zerdania-ko Eina, *Esna* zen 913, 965, 988an; guztiz Nafarroako Enozt edo Ensaun-ren ildotik.

Lerga-ko harri famatua (Nafarroan), Ribagorzako *Abi* herria aipatzen da; eta *Abtsunhar* izena, bere /h/ eta guzti, euskal *Usun-artiz* ezagunaren bizkia da. Zerdaniako *Estavar* eta *Estaguya* herri-bikotea, Corominesek maisuki irakatsi digunez, gaurko *Ollobarren* eta *Ologoten*-en kide hertsia da. *Ezer* herri-izena, *eki(i) + herri*-tik dator, asibilaketaz (ik, *izan /iken*). *Edors* (1072), *Iturri* (s) besterik ez da. Eta abar luze bat.

Zinez, Coromines irakurri ondoren, euskararen kondarak, eta Euskal Herriak berak, beste izari bat hartu dute. ■

L A P H I T Z A

Martin Ugalde

'Eskubidea' non dagoen

ETAKO presoaz ari da Enrique Villar jauna, hemen gobernu espainolaren ordezkaria, kazetari bati erantzuten. Euskal presoan hurbiltzearen gaiari giza-eskubidea zor zaien, ala merkeago den baldintza gisa aplikatzea nahikoa den. Beretzketak egiten ditu, dagokion bezala. Onartzen du hemengo askatasunaren jardun solia dela, baina bestalde, ziur dago bere baitan euskal alderdiek defendatzen duten ETA-ko presoan hurbiltzea haurrentzat laguntza bizia izatea suertatzen dela, eta ingurumen honetan kokaturik gaiak larriki kezkatzen duela. «GALen kasuan hainbat», argitzen du berehala. Badaki ongi HB eta ETARI mesede egingo liokeen neurri honen aurka PP bakarrik aurkitzen dela, eta PSOEren sentituta espainiarrari lotua gainera. Haiere, nabaritasun hauen aurrean ere, zera ikusten du, bere alderdian hemendik datorkion kalte politikoa! Demokraziaren jokoan datozten erantzukizunak hartzeko prest ez dagoena ez da, ordea, garbi jokatzen ari; lortutakoaren ondorioetan desabantailak, abantailak bezain zuzenekoak dira. Bietara egon behar da agintean ere, berak bere hizkuntza kastizoan esango lukeen modura diot gurean jarrita: Gogorretara eta bigunetara.

Lourdes Oñederra

Lapsusak

Aurreko zutabearen Pompidou jarri nuen Mitterrand jarri beharrean. Izan ere, zer demontre egiten zuen Pompidouk Picaso eta Mastroiannirekin testuinguru hartan... Esker mila ohartarazi zidan adiskideari.

Garai hartantsu Estatuko zenbait andere diputatu haserre zebiltzan. Oso haserre. Neurritz kanpo, gehienek beste kontu batzuetarako erakusten duten hoztasuna aintzat hartzen bada. Haserrearen arrazoia F. Alvarez Cascos eta M.A. Rodriguez jaunen sexismo berbala omen. Ni, sexismoak baino areago, klasismoak asaldatu ninduen.

Horren haserre agertu ziren emakume horietatik askok ere (behintzat beren partidukide gehienek) *ciudadano* esango dute herritar esateko, oso gutxi baikara oraindik hitz egiterakoan sexu biak berdinduzko formulak bilatzen ditugunak. Hor gabilta oraindik hizkuntzaren komunikazio-gaitasuna eta estetika sarea harapatuta, berritzearen zailtasunak atzemanda.

Nere lapsusa nahigabekoa izan zen. Rodriguezena ez dut uste nahigabekoa zenik. Nahita ere ez zuen egingo noski. Baina borondaterik eza ere borondatea da eta ez dute borondaterik hizkuntza neutroa, aldazkina dela sinisten dutenik; trajez edo tituluz jantzita ere, arloste dira. Sexu biak adierazteko gramatikak maskulinoa eskatzen duela onartzea ezjakintasun mota bat besterik ez da.